

Радојица ЈОВИЋЕВИЋ

ЛАГАТОР
– ПРЕЗИМЕ И ТОПОНИМ –

I

Презиме Лагатор забележено је у Црној Гори, Босни, Далмацији, Барањи и Славонији.¹ Има га, наравно, и по Србији, понајвише у Београду, што је евидентно и у телефонским именицима.

Поводом тог презимена у Црној Гори, Јован Ердељановић каже да се „један део данашњих угањских старинаца зове Лаштори, а знају да им је право и старо презиме било Бојковићи. Али како су се од старине називали и *Лагаторима*, после је поступно овај назив превладао, те се већ доста одавно зову само тако... *Познато ми је још само поље* – наставља Ердељановић – *део Лозничког поља, које се зове Лагатор* (М. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд, 1876, 522) и *више нигде код Јужних Словена нисам нашао таквог братственог или топографског назива*. Али га нисам могао наћи ни код њихових романских и арбанашких суседа. *И овај ће назив вероватно спадати међу она прилично многобројна топографска имена, којима је основа тамна, а имају несрпски завршетак -тор* (в. Даничић, *Основе*, 119; Ровински их такође сматра за туђа и наводи мишљење Али Буа да су келтска – *Черногория II*, 3, с. 623) те је и он *свакако остао од Влаха*. *А што се*

¹ Исп. Вукота Миљанић – Аким Миљанић, *Презимена у Црној Гори*, Београдска књига, Београд, 2002, 243; *Leksik prezimena Socijalističke republike Hrvatske*, Zagreb, 1976, 355.

њиме прозвало и једно братство у Угнима, то је понајпре могло доћи на тај начин, што се онај део села, на коме су се настанили Бојковићи, од старине звао именованом Лагатори, па се после то име пренело и на братство. А могло је ту имати и остатака од неког још старијег становништва, као што се вида по предању да *Лагатори* (7 кућа на Угнима и 5 кућа на Врелима) знају да су од старине овде и мисле да се на њих односио назив *Бојковићи*, али је, веле, и назив *Лагатор* и врло давнашњи. Има и назив *Лагаторов кри*, који се тако зове од старине по некоме од Лагатора... Зна се (на Угнима) да је неки *предак* тамошњег *братства Лагатора* убио „Турчина” Севера Омерова и да су га Турци због тога одвели у Бар и тамо набили на колац. А његова четири сина одведе жена у Лимљане у Црмници. Четврти брат је од „крви” побегао из Лимљана у Гусиње, где се, веле, потурчио и од њега су тамошњи *Лагаторци*”.²

Иако каже да му је *Лагатор* познат само као поље, то јест, као назив дела *Лозничког поља*, и да више нигде код Јужних Словена није нашао таквог братственог или топографског имена, Ердељановић (такорећи без икакве потврде) – по мом мишљењу – сасвим исправно претпоставља да је тај назив остао од Влаха, и да се њиме прозвало братство у Угнима на тај начин што се доселило на део села који се од старина звао *Лагатори*, па се после то име пренело и на братство. Другим речима: *презиме Лагатор* изведено је из топонима, само што остаје питање порекла тога топонима.

Константин Јиречек наводи *лагатор* (ἀλλαγῶτωρ) као дворско звање у средњовековној Србији и претпоставља да је то био „*можда, старешина весника или гласоноша*”. Но овде се мора имати у виду и Јиречеково упозорење да су „веома фрагментарне вести о... старосрпском дворском особљу; особито није јасно значење појединих титула. Неке појединости одговарају босанским земаљским звањима, док су у Бугарској дворска звања већином уведена по узору на византијска”.³ А у другој књизи своје *Историје Срба*, Јиречек вели: „Грчкога је порекла ‘лагаторь кралывь’ (ἀλλαγῶτωρ), можда старешина весника или гласоноша, које је звање познато

² Др Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Подгорица 1997, стр. 68; 317-318; 322-323.

³ Константин Јиречек, *Историја Срба I* (Политичка историја до 1537. год.), Слово љубве, Београд 1978, 259.

и у Бугарској као *алагатор*” и при том се из његове фус-ноте⁴ види да је ову синтагму нашао у *Старим српским записима и натписима* Љубомира Стојановића. То је, заправо, „натпис на камену узиданом с јужне стране, споља, у манастиру Св. Ђорђа у Нагоричину”, који Љуб. Стојановић смешта у период између 1313. и 1346. године, а гласи: „Почи рабъ божи раб м*т*ловикикъ, крал(ы)въ лагаторъ”.⁵

Но у једном нешто старијем запису – с краја XIII или почетка XIV века – *Лагатор* није никакав „дужнос(т)ник” или „вршилац дужности”:

*М(ь)с(е)ца июл(а) .в .г. *га взе крал Табан* *вце, а него свеза. Аз пишах (sic!) * Сириниких Лагатор*.⁶*

Из овога очигледно рђаво написаног записа види се да је *Лагатор* био назив некаквог локалитета, дакле – топоним у једној од пет шарпланинских жупа – у Сиринићима.

Као што и Јиречек указује, и у средњовековној Бугарској знало се за ово звање, само не као *лагатор*, већ као *алагатор*, означавао је војног старешину или великодостојника, што се види и из Речника бугарскога језика, у којем та одредница гласи:

Алагатор, м. Истор. 1. В средновековна България – титла на началник на военен отряд. 2. Военен сановник в старобългарската конница. Лат. allagator”.⁷

За Петра Скока *Лагатор* је назив честара или поља(не), а завршетак *-ator* („као у *Палатор*”), и *-itor* („као у *Дурмитор*”) доводи се у везу с румунским глаголским придевима на *-ator*, и даље с кл. лат. – *atorius*, што би све указивало на топономастичке остатке кретања Старих Влаха.⁸

Док је, дакле, за Јиречека српско средњовековно дворско звање *лагатор* (с не баш извесним нам значењем) грчкога порекла

⁴ Константин Јиречек, *Историја Срба II* (Културна историја), Слово љубве, Београд 1978, 24.

⁵ Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књига I, Београд 1982, 34.

⁶ Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи II*, Београд 1905, запис бр. 4170, стр. 403.

⁷ *Речник на българския език*, т. 1, Издателство Софии 1977.

⁸ Исп. Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II*, JAZU, Zagreb, 1972, 270.

(ἀλλαγάτωρ), у Речнику бугарскога језика *алагатор* је средњовековни војнички чин или титула (с претпостављеним латинским еквивалентом – *allagator*), а у Скокову Рјечнику *лагатор* је топоним (или микротопоним), с карактеристичним романским завршетком *ator* (< *-atorius*).

За објашњење ове лексеме – нарочито у њеној топонимној функцији – мора се поћи од њенога, сасвим очигледног, романизиранога „руха”, али се семантичко полазиште мора тражити у некој грчкој основи, каква је, по мом мишљењу, именица ἀλλαγή, ή и, с њом у вези, глагол ἀλλάσσω са следећим значењима:

ἀλλάγή, дор. ἀλλάγá ή 1. мена, измена, замена, промена, смена; 2. трговинска обмена, обрт (робни или новчани); 3. узајамни односи; ἀλλάγμα, -ατος то – оно што се даје у замену, награда.

ἀλλάσσω и ἀλλάττω... 1. променити, заменити, мењати (нешто с неким); 2. давати или узимати у замену, продати, мењати за новац; 3. водити трговину, трговати.⁹

Из наведених значења може се разумети шта је представљао *Лагатор* у Сиринићима, који се спомиње у наведеноме запису о оном сточару Табану, уз чије име Љуб. Стојановић – у *Азбучноме регистру* треће књиге *Старих српских записа и натписа* – каже: „Узео му краљ (Милутин?) овце, а њега свезао”.¹⁰ *Лагатор* у Сиринићкој жупи био је, дакле, место где је извршена та „егзекуција” и конфискација Табановога стада. Другим речима, *Лагатор* је овде био *војничко-економски пункт* краљевске власти у Сиринићима.

Таквих економских пунктова с испоставом власти било је и у другим, нарочито у пољопривредно-сточарским крајевима, и сасвим је природно што је таква локација могла попримити и топонوماстичко обележје. То потврђују и средњовековним записом потврђени *Лагатор* у *Сиринићима*, и микротопоним *Лагаторов кри* у Угнима, што га спомиње Ердељановић, а нарочито два садашња топонима: онај србијански, *Лагатор* у Лозничком пољу, за који је Ердељановић знао, али и црногорски, за који Ердељановић није знао – *Лагатори* у Бихору (код Берана, у близини Петњице). А прелазак *Лагатора* из топонимије у антропонимију, то јест у

⁹ Исп. *Древнегреческо-русский словарь I*, Москва 1958, 82-83; Стјепан Сенс, *Grčko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1910, 37.

¹⁰ Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи III*, Београд 1905, 435.

братственичку ознаку или у презиме – као што је већ речено – чува се и у предању угњанскога братства. У новије, пак, време посведочен је и презименом *Лагаторац*, за које се у књизи *Презимена у Црној Гори* каже да је настало по наименованоме чувару поштанских релејних постаја.¹¹

Према томе, реч *Лагатор II Алагатор* грчкога је порекла (<ἀλλαγή, ἀλλάσσω), али је романизирана завршетком *-ator*, а могла је имати *апелативно, топонимијско и антропонимијско* значење. Као *апелатив (а)лагатор* је означавао дворско звање, владарског гласоношу, старешину весника, великодостојника, војног или, уопште старешину, званичног представника власти у неком истуреном пункту робне размене, а затим и сам такав пункт, односно место испоставе власти у појединим крајевима, најчешће, пољопривредно-сточарским. Одатле је могао прећи у *топоним*, у назив тога места испостављене власти, а затим у братственичку) ознаку житеља тога места, то јест у *антропоним*, односно у презиме.

II

Топоним Лагатор – онај србијански, што га Ердељановић спомиње као поље, то јест као „део Лозничког поља, које се зове *Лагатор*” – вредан је посебног осврта – зато што је у *вези са именом Вука Стефановића Караџића*.

Феликс Каниц (1829-1904) аустријски археолог и путописац – чије су археолошко-топографске и етнографске студије о балканским земљама и данас драгоцене – у својој књизи *Србија – земља и становништво*, спомиње и *Лагатор на Дрини*:

„Осам километара југоисточно од Лознице лежи Тршић, скромно село у коме је рођен Вук, чувени српски списатељ и родољуб. Тамо, и на свом оближњем добру *Лагатор на Дрини*, он је радо проводио по неколико месеци у току лета... У свом тестаменту Вук је овај посед наменио, после смрти чланова његове породице, оснивању фонда за научнике заслужне за истраживање српских старина. Разне околности су омеле остварење ове племените намере”.¹²

¹¹ Вукота Миљанић и Аким Миљанић, *Презимена у Црној Гори*, Београд 2002, 243.

¹² Феликс Каниц, *Србија – земља и становништво*, СКЗ – Рад, Београд 1985, 389-390.

Иако је веома млад отишао са села, без икаква изгледа да се врати и живи на селу, *код Вука је* – како каже Љуб. Стојановић – *остала силно јака она исконска инстинктивна сељачка жудња за земљом*". То осећање било је непојмљиво његовом сину Димитрију, што се види из следеће згоде. Кад су њих двојица 1855. године допутовали у Србију, на „путу од Лознице ка Тршићу, Вук се поред сваког свог имања заустављао и своме сину показивао: и ово је наше, Димитрије! На то Димитрије није хтео ни главе окренути, а Вук би само изговорио: *хеј, мој синко, хеј!*" И мада од свог имања није имао никакве хасне, већ само трошкове, Вук је настојао и углавном успевао да – без неког већег задуживања прошири и „заокругли” своју очевину. Но није стао на томе. *За око му је запело велико имање у Лозничком пољу, „звано Лагатор”, истурено на лицитацију с почетном ценом 860 дуката.*¹³ *Како тих пара није имао, Вук се за зајам посредно обрати Капетан-Миши Анастасијевићу, а овај му преко свог зета Јована Мариновића одговори да ће му новац позајмити „с њ интересом годишњим од 6%”, уз зетово наглашавање да његов таст „ником овакве займе не чини... Вама пакъ радо чини ову услугу единствено из почитанія справъ ваши велики за народъ и књижество наше заслуга”.*¹⁴

У својим списима из 1860. године Вук Караџић је на једном месту оловком дописао: „*Лагатор купио 30. марта 1857*”. Саму куповину, пак, обавио је његов опуномоћеник Милан Јоксимовић, о чему из Лознице обавештава Вука у писму од 12. априла 1857: „*Господине!... Све сам што ми е могуће било чинио, да би само лагаторъ евтиніе на лыцитаціи купио. Али... нисамъ га мого евтиніе купити но за 1000 дуката ћесаръ и едну цванъ... И тако одъ сада [је]... вашъ Лагаторъ*”.¹⁵ Но, Капетан-Миша је позајмио новац, али је на *Лагатор* „ставио интабулацију”, то јест имање је стављено под хипотеку до отплате дуга. Зато Вук пише књазу Милошу, молећи га да од Капетан-Мише откупи његову облигацију, а да Вук дугује Милошу без интереса и интабулације. Милош му одговара да то прихвата и да ће то средити, а онда му из

¹³ Исп. Љуб. Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, Београд 1924, 694.

¹⁴ Исп. Вук Стеф. Караџић, *Преписка XI (Сабрана дела Вука Караџића XXX)* Просвета, Београд 1996, 424.

¹⁵ Н. д. 542.

Букурешта, по свом сину кнезу Михаилу, шаље откупљену капетан-Мишину облигацију уз пропратно писмо, које овде наводим из очигледних разлога:

„Лубезни Братъ Вуче! Ваше писмо одъ 15, о, м, примиосамъ, и видимъ из нѣга све, бр[а]тъ Вуче штами пишешъ, *што се тиче твое землѣ кою си купиоу лозници, прошле године; и за кою си мене молио да платимъ Г. Миши, за васъ, иладу дуката, кое био Г. Миша табулиратъ на ту землу; био; дакле, я сам платио Г, Мишу преко Г, Илие Пржића у Букарешту 25 януария 1858, Кое квита гласи подъ № 142; И кою братъ Вуче я ти евое шалѣмъ преко мога сина Мияила, и тие покланямъ, дасе ти зовешъ башъ прави Господаръ те землѣ кою си ти купио, у лозници; ову квиту како покажешъ Г, Мишу они ћети дати, твоя писмена одъ землѣ твое коюси купио; сад Вуче буди спокоянъ и весо, и мислимъ у маю, да ћемосе видити код Мияила. Братъ Вуче поздрави твою милу фамилию; Г, проту Раевского, комшу; И буди здравъ Вуче, Твой Тебе лубећи Князь Милошъ Т, Обреновић*”¹⁶

Но овим Вукови издаци везани за *Лагатор* нису престали. Поново је на више места молио за зајам и најзад је, опет од капетан-Мише Анастасијевића, добио на зајам 300 дуката (са 6% интереса) да на Лагатору подигне чардак за кукуруз и амбар за жито. Нешто касније (крајем 1861. године), задужио се и код Милана Локсимовића, свог опуномоћеника и бесплатног надзорника на Лагатору (168 дуката уз 12% интереса), а Љуб. Стојановић претпоставља да је тај дуг Вуку остао и после смрти.¹⁷

Све у свему, пољско добро у Лозничком пољу – *Лагатор на Дрини* задавало је Вуку Караџићу много бриге, а било је и повлачења по судовима, која су се наставила чак и после Вукове смрти. Разлог – тестамент.

Колико је мени познато, *Тестамент Вука Стеф. Караџића* до сада је само два пута објављиван: први пут 1900. године у часопису „Караџић”, који је уређивао Тихомир Ђорђевић, касније професор Универзитета у Београду, а други пут га је објавио Сава М. Маринковић¹⁸ у Шапцу 1925. године. А како у свом тестаменту

¹⁶ Н. д. 698.

¹⁷ Исп. Љуб. Стојановић, н. д. 696.

¹⁸ Сава М. Маринковић, *Тестамент Вука Стеф. Караџића*, Шабац 1925.

Вук највише говори о „земљи у Лозници, која се зове *Лагатор* – имање које је по оставиочевој смрти било главни разлог оспоравања и поништења опоруке – то овде наводим цео текст:

„Тестамент Ако бих ја умро без какве друге наредбе, да се зна да земљу у Лозници, која се зове Лагатор, остављам мојој жени Ани, али да је не тоже ни продати ни заложити нити икаквим начином оптеретити, него само да ужива прихода од ње. По смрти моје жене од ове је земље господар мој син Димитрије, али половину прихода од ње (а ако му буде могуће и сав) да даје сестри Мини, каја је удата за Алексу Вукомановића, док је год она жива. Од оне пак земље у Тришићу, која је нешто моја очевина, на којој по уговору с Јаковом Јовичићем сједи његова жена Крунија са својим сином Обрадом, а нешто што сам ја прикупио, син је мој Димитрије, господар одмах по смрти мојој. (Поменути овде уговор с Јаковом Јовичићем има написан међу мојим хартијама, а један је узео и он, који ће бити јамачно у Круније и Обрада).

Ако би земља ова остала иза сина мога Димитрија, или иза његова порода, онда све по закону припада Мини и њезиној деци; ако би земља ова изостала иза њена порода, онда да припада Друштву Србске Словесности (које је данас у Београду, да би се од њезина прихода давале награде српским списатељима, који би се с најбољим напретком трудили око нашијех народности, око којих сам се и ја трудио, узимајући међу њих и описиваче различнијех зидина по народу нашем у и о њима народнијех приповиједака.

Вук Стеф. Караџић с. р.

По казивању господина Вука, писао ријеч по ријеч

ДИМИТРИЈЕ Ј. ТИРОЛ, с. р.

У Бечу 12/24 Декембрија 1858 г.

Др. Фр. Миклошић, с. р.

професор алс. Зеуге.

Но убрзо по смрти Вука Караџића његов син *Димитрије* – противно тестаменту, према којем *за живота мајке Ане није имао права на наслеђивање тог пољопривредног добра – заложити је Лагатор* код Управе Фондова за дуг од 19600 гр. (700 дуката), о чему је 5. августа 1865. године министар правде (Р. Лешјанин) обавестио Суд окружја подринског (лознички првостепени суд). Двадесет дана касније, Суд је упутио тестамент свим лицима именованим у њему, као и Друштву Србске Словесности, са захтевом да у року од месец дана доставе евентуалне примедбе, „јер

у противном суд ће сматрати да противу тестаментa нису имали ништа приметити”.

Суду окружја Подринског први је одговорио Димитрије Караџић: „Седмог септембра ове 1865 г. примио сам решење суда окружја Подринског од 27 Августа ове године № 7436 са тестаментом покојног мог оца Вука Стеф. Караџића и *јављам да се са истим тестаментом незадовољавам, јер тестамент није начињен по пропису [параграфа] 432 и 433 по томе закону не важи, зато молим суд да га уништи – и тако ја остајем као прави наследник.* Но да би могао са имањем расположење чинити и отуђити га јоште за живота материна, која право уживања имаде, подносим под пуномоћство њено У копији из ког се види и то да сам ја једини син почившег Вука Стеф. Караџића да сем једне удате сестре немам више ни браће ни сестара, који би по закону могли полагати какво право на ово наследије. *Јоште имам приметити да сам земљу звану „Лагатор” не само Управи [Фондова] заложу са 19600 гр. пореских како суду горе поменутом решењу наводи, но да сам исту земљу оптеретио јоште са триста дуката цесарских давајући г. Милану Јоксимовићу члану истог облигацију, са правом интабулирања на горњу суму на основу којег и суд горњом сумом интабулирао, као што под .! приложено решење истог суда у копији показује.*

9 септембра 1865 г.
у Београду

Штабни капетан I кл. професор
артиљер. школе
Димитрије В. Караџић, с. р.”

Суду је упутило одговор и *Српско Учено Друштво*, изражавајући – што се тестаментa тиче – уважавање оставиоачеве воље:

„...Српско Учено Друштво закључило је у седници одбора одржаног дана 10-ог Септембра тек. год. у Београду под бројем 88 одговорити:

Да Српско Учено Друштво нема шта противу тестаментa приметити, но да моли Суд да нареди извршење истог тестаментa”.

Дана 24 септембра 1865 год.
у Београду.
Секретар и касир, Српског Ученог Друштва
Др. Јанк. Шафарик ср.

Председник Српског
Ученог Друштва

Јован Гавриловић ср

Супротан одговор 1. октобра 1865. г. упутила је Суду окружја Подринског *Управа Фондова*, код које је Димитрије Карацић заложо *Лагатор*. Управа Фондова нарочито наглашава да *тестамент није својеручно написао Вук*, „но га је написао неки *Димитрије Тирол*”, и да то није ништа друго до „*нека записка*”:

„По решењу суда тога од 27 августа т. г. № 7436 а у предмету сопственог тестаментa пок. г. Вука Стеф. Карацића Управа Фондова као покровитељ г. Димитрија Карацића наследника Вуковог, доставља суду томе против истог тестаментa примедбе, ове:

Кад тестамент није руком тестатора написан и потписан, онда на таквом тестаменту по [параграфима] 432 и 433 зак. грађан. морају бити три сведока потписана, да тестамент има законску важност, иначе не вреди ништа. Сопствени тестамент Вуков није руком Вуковом написан, но га је написао неки Димитрије Тирол и поред њега потписан је као сведок и Милкошић (Sic!) дакле два сведока. Овај тестамент г. Вуков начињен је по параграфу 432 закона грађанскога и као такав мора по параграфу 433 истог закона имати три сведока и то да су сви законом били. Па почем исти тестамент три сведока нема, нити је пак у заглављу означено, да је то „Тестамент” но да је тек нека записка начињена; то исто према наведеним законима и изложених узрока, не може имати важности тестаменталне. С тога Управа моли суд тај да он сопствено писмено Вуково, које је за тестамент узето уништи, и закони ред наследија који неограничено на сина покојниковог г. Димитрија долази, прогласи”.

Како се Вукова супруга Ана и кћи Мина нису огласиле поводом тестаментa, Суд окружја Подринског закључује да оне, као и Учено Друштво „противу тестаментa не протестирају, дакле усвајају га”, па се зато Г. Димитрије Карацић и Управа Фондова „што противу тестаментa војују”, упућују „да у своје време [= благовремено] поведу парницу за обарање тестаментa”.

Тада се јавља Димитријев правозаступник, понављајући да Вуков тестамент „не вреди с тога што није по прописној законској форми сачињен”, те зато моли суд „да поменути суд за неважећи прогласи..., а Српско Учено Друштво, које у Београду постоји, г. Ану удову г. Вукову и г. Вилхелмину удову Вукомановићеву, а кћер Вукову (обе живе у Бечу у Аустрији) на редовну парницу упутити, ако се успеху надају да поменути тестаментом могу

доказати право на имање пок. г. Вука, које по закону припада у наслеђе Димитрију, као једином сину г. Вуковом”.

Суд поново тражи одговор од заинтересованих, нашта у *име Српског Ученог Друштва* одговарају (18. априла 1866) Јован Гавриловић и др Јан. Шафарик (председник и секретар и касир Друштва) „да оно неће право, које му по речевом тестаменту припада, судским путем тражити, нити парницом бранити”.

Нешто касније (3. октобра 1866) Суду окружја Подринског стиже из Беча одговор Ане и Мине Карацић:

„На молбу – основу позива окружја Подринског..., којим смо позвате доле потписане Ана удовица Вука Стеф. Карацића и кћи Мина удовица Алексе Вукомановића, да истом суду дођемо 17. октобра пре подне поради уништења тестаментa пок. Вука Стеф. Карацића, јављамо оввијем суду да на рочиште доћи не можемо; зато нека суд реши по закону, јер ми пошто нам је суд јавио, да тај тестамент по закону не вреди, немамо ништа противу уништаја његовог, па зато нисмо ни онда имали шта јавити, кад смо оно биле позвате на рочишту у месецу априлу т. г.”

После оваквих одговора (Српског Ученог Друштва и Ане и Мине Карацић) Суду окружја Подринског није преостало ништа друго до да 17. октобра 1866. године пресуди: „да се *тестамент г. Вуков* као *неодговарајући прописној форми за неважећи прогласи*”.

Ето, то су те околности, које су, како каже Феликс Каниц, оме-ле остварење племените намере Вукове да његово пољско добро у Лозничком пољу *Лагатор на Дрини* – после смрти чланова његове породице – уђе у фонд за научнике заслужне за истраживање српских старина...

Но Каниц ће још једном споменути *Лагатор код Лознице*, говорећи о томе како је Лозница тек 1834. године, после коначног одласка Турака из Подриња, постала главно место новоизабраног Подринског округа. Како су се Турци „свим средствима, па и силом, супротстављали свом исељавању у Босну”, из *Лагатора* их је протерао војвода Ђука Марковић и тек тада је Лозница постала слободна. И кад је *Каниц 1860. године посетио Лозницу*, није се изненадио што је у њој затекао једну стару дрвену џамију још из времена турске владавине, већ што се та и таква *џамија налазила међу самим стамбеним зградама, а „служила је као окружно складиште барута!*” Знајући како се *барут* свуда у свету „тако

бојажљиво чува”, каже Каниц, „због честе употребе, овај пушчани прах... губи код источноевропских народа свој застрашујући карактер. Ово у Лозници ме је живо подсетило на једног лиферанта муниције у Његушима у Црној Гори, који ми је са запаљеном лулом у устима најспокојније што се замислити може показивао отворене сандуке пуне барута који је прокријумчарен преко Котора. Било је то у јулу 1858, кад је Аустрија забранила извоз муниције у Црну Гору, па су Црногорци своју велику победу на Грахову извојевали једино ханџарима”.¹⁹

¹⁹ Исп. Феликс Каниц, н. д., 387-388.